

DOI: 10.18276/sip.2016.44/3-15

Izabela Ostoj*

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

STUDIA DUALNE Z PERSPEKTYWY PRZYSZŁEJ TRANZYJCJI STUDENTÓW KIERUNKÓW EKONOMICZNYCH NA RYNEK PRACY

Streszczenie

Celem opracowania jest przedstawienie idei studiów dualnych jako formy łączącej studia ze zdobywaniem doświadczenia zawodowego, a dzięki temu przygotowującej przyszłych absolwentów do płynnego wejścia na rynek pracy i skutecznego konkurowania na nim z punktu widzenia wymagań stawianych przez pracodawców kandydatom do pracy. W artykule dostarczone argumentów na potwierdzenie tezy, że liczne zalety tej formy studiów wykazane na podstawie doświadczeń zagranicznych i nielicznych polskich uczelni przemawiają za jej zastosowaniem także na kierunkach ekonomicznych. Część empiryczną artykułu oparto na wynikach autorskich badań ankietowych prowadzonych w latach 2014–2016 na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach. Badania wykazały, że studia dualne są formą preferowaną przez studentów.

Słowa kluczowe: studia dualne, rynek pracy, pracodawcy, studenci

* Adres e-mail: izabela.ostoj@ue.katowice.pl.

Wprowadzenie

Współczesny rynek pracy stawia przed kandydatami do pracy wysokie wymagania w zakresie wiedzy oraz umiejętności praktycznych i kompetencji społecznych. Dotyczy to także absolwentów wyższych uczelni, w tym ekonomicznych. W naturalny sposób uczelnie wyższe ukierunkowane są głównie na przekazywanie wiedzy oraz ograniczonego zakresu umiejętności i kompetencji. Krótkie przewidziane programem studiów praktyki nie są w stanie zabezpieczyć doświadczenia zawodowego w wystarczającym stopniu.

Celem opracowania jest zaprezentowanie idei studiów dualnych jako formy łączącej studia ze zdobywaniem doświadczenia zawodowego, a dzięki temu przygotowującej przyszłych absolwentów do płynnego wejścia na rynek pracy i skutecznego konkurowania na nim z punktu widzenia wymagań stawianych kandydatom do pracy. W artykule dostarczone argumenty na potwierdzenie tezy, że oprócz licznych zalet takiej formy studiów wykazanych na podstawie doświadczeń zagranicznych i nielicznych polskich uczelni jest to również forma preferowana przez studentów kierunków ekonomicznych. Część empiryczną artykułu oparto na wynikach autorskich badań ankietowych prowadzonych w latach 2014–2016 na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach wśród studentów studiów stacjonarnych II stopnia na kierunku ekonomia.

1. Koncepcja studiów dualnych i uwarunkowania jej implementacji

Koncepcja kształcenia dualnego jest popularna w Polsce od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, ale do tej pory była rozpatrywana głównie jako pomysł na funkcjonowanie zasadniczych i średnich szkół zawodowych pomagający redukować bezrobocie wśród absolwentów tego typu szkół (Kabaj, 2000, s. 183–185). Jednak wraz z narastającym problemem bezrobocia, także wśród absolwentów wyższych uczelni, wzrosło zainteresowanie implementacją tej idei również w połączeniu ze studiami. Do zainteresowania studiami dualnymi w Polsce skłania brak jednolitej formuły łączenia studiów stacjonarnych z pozyskiwaniem doświadczenia zawodowego (z wyjątkiem obowiązkowej praktyki na studiach I stopnia). Wśród recept na pokonanie tego problemu pojawia się koncepcja studiów dualnych, czyli łączących w sposób zorganizowany naukę na uczelni ze zdobywaniem doświadczenia zawodo-

wego na stanowiskach pracy w przedsiębiorstwach na podstawie umów zawartych z włączonymi do współpracy pracodawcami i zwykle dających studentom możliwość osiągnięcia dochodu.

Wśród krajów Unii Europejskiej największym doświadczeniem w zakresie kształcenia dualnego, także na poziomie wyższym, dysponują Niemcy (od początku lat siedemdziesiątych XX w.). Studia dualne są tam z reguły prowadzone na studiach licencyjnych, jedynie 2–3% z nich jest realizowanych na poziomie studiów magisterskich (Graf, 2013, s. 95). Najstarsza w Niemczech uczelnia organizująca studia dualne – Wyższa Szkoła Dualna Badenii-Wirtembergii (była Akademia Zawodowa w Badenii-Wirtembergii) – kształci w ten sposób na wielu kierunkach, w tym na ekonomicznych (Bedrunka i in., 2014, s. 39). Znany jest również przykład Wyższej Szkoły Ekonomii i Zarządzania w Essen czy akademii zawodowych w niektórych landach, które kształcą inżynierów informatyków oraz specjalistów z zakresu ekonomii, usług finansowych i turystyki (Dziedziczak-Foltyn, Brzeziński, 2013, s. 112–113). Marry (1997, s. 20) i Graf (2013, s. 98), podkreślając ograniczoną liczbę kierunków realizowanych w systemie dualnym, wymieniają wśród nich ekonomiczne, w tym menedżerskie jako popularne profesje ekonomiczne.

System dualnego kształcenia funkcjonuje za granicą w odmiennym od polskiego modelu *governance* określającym zakres wzajemnego oddziaływania państwa, grup zawodowych i mechanizmu rynkowego. Model dualnego kształcenia w krajach Europy Zachodniej rozwinął się na gruncie historycznych doświadczeń partycypacji w procesie kształcenia zawodowego organizacji pracodawców, związków zawodowych i władz publicznych, który jest określany jako korporacyjny ład kształcenia zawodowego o mieszanym typie regulacji. W Polsce natomiast dominuje system kontrolowany przez państwo (Rollnik-Sadowska, 2015). Ponadto w Niemczech studia dualne funkcjonują w innym systemie szkolnictwa wyższego, głównie w uniwersytetach nauk stosowanych (59%). Model kształcenia dualnego doczekał się też wypracowania różnych modeli organizacyjnych dopasowanych do stopnia przygotowania kandydatów, co zyskało miano hybrydyzacji kształcenia wyższego i zawodowego. Pozytywny wpływ studiów dualnych jako formy wypełniającej lukę pomiędzy szkolnictwem wyższym a kształceniem zawodowym polega też na kreatywnej reinterpretacji tradycyjnych elementów jednego i drugiego obszaru (Graf, 2013, s. 97, 122). Ogromną rolę przypisuje się tutaj przenikaniu się różnych form szkolnictwa wyższego (akademie zawodowe, uniwersytety nauk stosowanych), prywatnej

i publicznej formy własności oraz wpływowi kultury organizacyjnej przedsiębiorstw zaangażowanych we współpracę. Zatem w długim horyzoncie czasowym studia dualne zmieniają oblicze szkolnictwa wyższego.

W Polsce eksperyment studiów dualnych (zwanych też zintegrowanymi) od 2013 roku realizuje między innymi Politechnika Poznańska na kierunkach technicznych. W dualnym systemie uczestniczą tam studenci po I roku studiów (www.studia-dualne). Uniwersytet Opolski od 2014 roku prowadzi ten typ studiów na kierunkach o profilu praktycznym, między innymi: języki obce w turystyce, ochrona środowiska i inżynieria środowiska (www.uni.opole.pl). Na tej uczelni rozważano także uruchomienie studiów dualnych na kierunkach ekonomicznych (Bedrunka i in., 2014, s. 44).

W publikacjach i materiałach informacyjnych najczęściej podkreślane są zalety studiów dualnych z punktu widzenia studentów oraz pracodawców. Z pozycji studenta najważniejsze zalety to: kontakt z praktyką przy zachowaniu zgodności z kierunkiem studiów, co podnosi szansę na pracę w zawodzie i redukuje zagrożenie bezrobociem, a także dopasowanie do oczekiwań pracodawców i możliwość uzyskania wynagrodzenia, co podnosi satysfakcję ze studiowania. Studia dualne uruchamiają też konkurencję o najlepsze miejsca praktyki na przykład wynikami w nauce, oraz tworzą często możliwość kontynuacji zatrudnienia po ukończeniu studiów (zwykle dla najlepszych absolwentów). Przedsiębiorstwom udział w kształceniu dualnym daje możliwość pozyskania odpowiednich pracowników z pominięciem kosztownego procesu rekrutacji.

O wadach studiów dualnych wspomina się rzadko, jednak konieczne jest obiektywne spojrzenie na nie również od tej strony. Dla uczelni organizacja studiów dualnych może być trudna, bowiem zajęcia muszą być zaplanowane w konkretne stałe dni (w systemie tygodniowym), a w systemach miesięcznym lub semestralnym występują długie przerwy w nauce, co może generować problemy. Może też wystąpić rodzaj „konkurowania” praktyk ze studiami i w konsekwencji brak czasu na naukę, dlatego studia dualne bywają traktowane jako studia wyłącznie dla najlepszych. Kontakt z ograniczoną liczbą przedsiębiorstw, z którymi zawarto odpowiednie umowy, może redukować aktywność studentów na rynku pracy. Wysokie koszty praktyk dla przedsiębiorstw mogą być też przyczyną trudności ze znalezieniem odpowiedniej liczby współpracujących pracodawców i zapewnieniem miejsc praktyki dla wszystkich chętnych. Potencjalną wadą może być również relatywnie węższy,

choć bardziej konkretny zakres wiedzy i umiejętności absolwentów kształconych dualnie, co zmniejsza ryzyko bezrobocia w danym okresie, ale może być przeszkodą w realizacji idei kształcenia przez całe życie i konieczności zmiany zawodu w przyszłości (Rollnik-Sadowska, 2015). Problem ten tłumaczy koncepcja kapitału ludzkiego w ujęciu Beckera (1993), który podzielił kwalifikacje na *specific skills* i *general skills*. Specyficznymi kwalifikacjami uzasadnił szybki awans zawodowy i trwałość zatrudnienia w danej firmie, podkreślając jednak niską zdolność osób wąsko wyspecjalizowanych do zmiany miejsca pracy lub zawodu. Wymienione wady zwykle jednak nie są w stanie przysłonić korzyści ze studiów dualnych.

Wobec pogarszającej się pozycji absolwentów wyższych uczelni na rynku pracy (stopa bezrobocia wśród absolwentów uczelni liczona dla populacji w wieku 15–30 lat wyniosła w II kwartale 2015 r. 17,6%; GUS, 2016) uzasadnione wydaje się badanie preferencji studentów w zakresie łączenia studiów stacjonarnych ze zdobywaniem doświadczenia zawodowego, także w kontekście studiów dualnych.

2. Miejsce studiów dualnych w preferencjach studentów dotyczących sposobów zdobywania doświadczenia zawodowego w czasie studiów

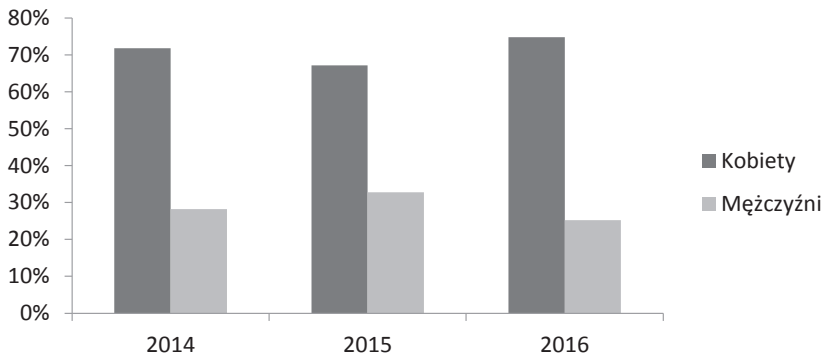
2.1. Charakterystyka badania

Problemy absolwentów uczelni z wejściem na rynek pracy stały się bodźcem do przeprowadzenia badań ankietowych wśród studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Celowo dobraną grupę respondentów stanowili studenci I roku studiów stacjonarnych II stopnia na kierunku ekonomia. Były to zatem osoby legitymujące się już dyplomem licencjata lub inżyniera. Badanie było realizowane przez trzy kolejne lata: w styczniu i marcu 2014 roku, w styczniu 2015 roku oraz w styczniu i lutym 2016 roku, techniką ankiety papierowej – anonimowej. Osiągnięto 100% zwrotność kwestionariuszy. Mając na uwadze podjęty problem, w artykule zostały zaprezentowane wyniki jedynie części pytań. Wśród nich znalazło się jedno pytanie zamknięte oraz jedno półotwarte jednokrotnego wyboru skierowane do wszystkich respondentów.

W 2014 roku w badaniu wzięło udział 129 osób, otrzymano 124 prawidłowo wypełnione kwestionariusze, w 2015 roku – 194 osoby, otrzymano 192 właściwie wypełnione kwestionariusze, w 2016 roku – 116 osób, otrzymano 115 poprawnie wy-

pełnionych kwestionariuszy. Badanie objęło wszystkie osoby obecne w dniu badania, ale zadbano o to, by była zapewniona wysoka frekwencja. Badana grupa była jednorodna wiekowo (ok. 23 lat). Jako studenci studiów stacjonarnych wszyscy korzystali ze studiów nieodpłatnych. Uwzględniono podział populacji ze względu na płeć (rys. 1).

Rysunek 1. Struktura badanych ze względu na płeć

Źródło: opracowanie własne.

W badanej zbiorowości trwale przeważały kobiety, co jest charakterystyczną cechą kierunków ekonomicznych. Panie stanowiły w 2014 roku 72%, w 2015 roku 67% i w 2016 roku 75% badanych, którzy prawidłowo wypełnili kwestionariusze.

W okresie przeprowadzania badania w 2014 roku 52% studentów zadeklarowało świadczenie pracy, w 2015 roku było to 49%, a w 2016 roku – 55%. W 2014 roku wśród pracujących przeważały osoby pracujące dorywczo (52%), natomiast w kolejnych latach dominowali pracujący regularnie – w 2015 roku 54%, w 2016 roku 57% – rosło więc znaczenie tej kategorii świadczenia pracy (rodzaj umowy nie miał znaczenia, jedynie częstotliwość obowiązków).

Z punktu widzenia celu opracowania cenne było wyłonienie zbiorowości, która miała kontakt z pracą zarobkową w okresie badania lub w przeszłości. Osoby mające już styczność z pracą mogły dokonywać świadomych wyborów, znając faktyczne możliwości uzyskania doświadczenia zawodowego poprzez łączenie studiów z pracą i trudności, jakie z tym się wiążą. Osoby te stanowiły w 2014 roku 66%, w 2015

roku 72%, w 2016 roku 83%, zatem w ciągu dwóch lat odsetek ten wzrósł o 17 p.p. W zbiorowości kobiet kontakt z pracą w danym okresie lub w przeszłości miało 65% w 2014 roku, 52% w 2015 roku i 81% w 2016 roku. Wśród mężczyzn odsetek ten stanowił w kolejnych latach odpowiednio: 69, 73 i 93%, był zatem wyższy niż w przypadku kobiet i z każdym rokiem wzrastał.

2.2. Wyniki badań

Preferencje studentów w zakresie sposobów zdobywania doświadczenia zawodowego w trakcie studiów zbadano, przedstawiając im do wyboru zarówno te dostępne w obecnym systemie kształcenia, jak i wariant hipotetyczny – studia dualne, które zostały w kwestionariuszu krótko opisane. W tabeli 1 zostały przedstawione wyniki z uwzględnieniem zróżnicowania ze względu na płeć [2014 r.: N = 124, liczba kobiet (NK) = 89; 2015 r.: N = 192, NK = 129; 2016 r.: N = 115, NK = 86].

Tabela 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie:
„W jaki sposób, Pani/Pana zdaniem, najlepiej byłoby zdobywać doświadczenie zawodowe w czasie studiów?” z uwzględnieniem płci respondentów [%]

Odpowiedź	2014			2015			2016		
	O	K	M	O	K	M	O	K	M
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Obowiązkowe praktyki studenckie (w obecnym systemie)	3	3	3	4	4	5	1	–	3
Stáže dla studentów w okresie wolnym od nauki (wakacje)	11	8	20	7	9	3	7	8	3
Praca w okresie wolnym od nauki (wakacje)	3	1	6	4	3	6	1	1	–
Praca w okresie roku akademickiego (równoległe z zajęciami na uczelni lub w weekendy) organizowana we własnym zakresie	12	9	20	13	11	16	8	6	14
Dualny system kształcenia, np. 3 dni studiów + 2 dni pracy w tygodniu albo 3 miesiące nauki + 2 miesiące pracy w semestrze, organizowany przez uczelnię, wynagrodzenie zależne od wykonywanych zadań	71	79	51	71	72	70	83	85	80

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Inne formy, jakie? – dodatkowy semestr obowiązkowej praktyki	–	–	–	0,5	0,5	–	–	–	–
– praktyki, staże w trakcie semestru	–	–	–	0,5	0,5	–	–	–	–
Razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

O – ogółem.

K – kobiety.

M – mężczyźni.

Źródło: opracowanie własne.

Najbardziej preferowaną formą zdobywania doświadczenia zawodowego w opinii badanych studentów okazały się studia dualne. W latach 2014 i 2015 wskazało na nie 71% badanych, a w 2016 roku – aż 83%. Częściej wybierały je kobiety, przy czym różnica była najbardziej widoczna w 2014 roku – 79% kobiet wobec 51% mężczyzn, a 5-punktowa przewaga wystąpiła w 2016 roku. Drugą formą najczęściej wybieraną przez studentów była praca w trakcie roku akademickiego. Wskazało na nią od 8% w 2016 roku do 13% badanych w 2015 roku, z tym że wybierali ją częściej mężczyźni. Jako forma zdobywania doświadczenia zawodowego liczyły się także staże w okresie wolnym od nauki, przy czym ich popularność spadła z 11% w 2014 roku do 7% w kolejnych latach. Własne propozycje – „inne formy” – zgłosiły tylko dwie osoby w 2015 roku. Praktyki w obecnym systemie wybrało zaledwie 3% badanych w 2014 roku, 4% w 2015 roku i 1% w 2016 roku. Częściej wskazywali na nie mężczyźni (3% w 2014 i 2016 r. i 5% w 2015 r.).

Dokonane przez studentów wybory poddano analizie również ze względu na ich kontakt z pracą w badanym okresie lub w przeszłości. Założono, że osoby, które pracowały, potrafią ocenić szanse na zdobycie rzeczywistego doświadczenia w zawodzie poprzez świadczenie pracy. Wyniki ujęto w tabeli 2 [2014 r.: N = 124, w tym mający już kontakt z pracą (NP) = 82; 2015 r.: N = 192, NP = 138; 2016 r.: N = 115, NP = 96].

Tabela 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie:
 „W jaki sposób, Pani/Pana zdaniem, najlepiej byłoby zdobywać doświadczenie zawodowe w czasie studiów?” z uwzględnieniem kontaktu badanego z pracą [%]

Odpowiedź	2014			2015			2016		
	O	P	NPr	O	P	NPr	O	P	NPr
Obowiązkowe praktyki studenckie (w obecnym systemie)	3	2	5	4	3	7,5	1	1	–
Stáže dla studentów w okresie wolnym od nauki (wakacje)	11	10	14	7	7	7,5	7	3	26
Praca w okresie wolnym od nauki (wakacje)	3	1	5	4	4	4	1	1	–
Praca w okresie roku akademickiego (równoległe z zajęciami na uczelni lub w weekendy) organizowana we własnym zakresie	12	10	17	13	14	9	8	9	–
Dualny system kształcenia, np. 3 dni studiów + 2 dni pracy w tygodniu albo 3 miesiące nauki + 2 miesiące pracy w semestrze, organizowany przez uczelnię, wynagrodzenie zależne od wykonywanych zadań	71	77	59	71	71	72	83	86	74
Inne formy, jakie?									
– dodatkowy semestr obowiązkowej praktyki	–	–	–	0,5	0,5	–	–	–	–
– praktyki, staże w trakcie semestru	–	–	–	0,5	0,5	–	–	–	–
Razem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

O – ogółem.

P – osoby, które miały już kontakt z pracą, czyli pracowały w okresie badania lub wcześniej.

NPr – osoby, które nie pracowały w okresie badania, ani wcześniej.

Źródło: opracowanie własne.

Badanie ujawniło, że osoby, które miały już kontakt z pracą, wskazywały częściej na studia dualne jako najlepszy sposób na zdobycie doświadczenia zawodowego w 2014 i w 2016 roku – ze znaczną przewagą. Jest to szczególnie cenna informacja sugerująca, że dotychczasowy kontakt z pracą nie stanowił dla części badanych satysfakcjonującego źródła doświadczenia zawodowego. Od 9 do 14% pracujących wybrało jednak pracę w trakcie roku akademickiego. Staże w okresie wolnym od

nauki częściej wybierały osoby, które dotąd nie pracowały, zwłaszcza w 2016 roku. Ta część badania wyraźnie potwierdza słabości popularnego łączenia studiów z pracą i mocno akcentuje potrzebę systemowego, zorganizowanego łączenia studiów z pozyskiwaniem doświadczenia zawodowego.

Podsumowanie

Studia dualne stanowiły dla respondentów najatrakcyjniejszą formę kontaktu z zawodem w trakcie studiów. Badanie wyraźnie ujawniło te preferencje w zbiorowości jako całości, choć nieco większe zainteresowanie tą formą wykazywały kobiety. Charakterystyczny był też wysoki odsetek wybierających tę formę wśród osób mających już kontakt z pracą. Świadczy to o przewadze studiów dualnych nad popularnym wśród studentów łączeniem studiów z pracą i uzasadnia dyskusję nad szerszym ich wprowadzeniem na uczelniach ekonomicznych. W Niemczech studia dualne realizowane są z dobrymi efektami również na kierunkach ekonomicznych, w Polsce do tej pory wprowadzano ten model głównie na innych kierunkach.

Mając na uwadze zalety studiów dualnych, ale także ich potencjalne ograniczenia, w polskich warunkach należałoby je raczej traktować jako jedną z dopuszczalnych, uzupełniających form, co już poniekąd ma miejsce. Projektując tego typu studia, trzeba rozważyć, do kogo mają być skierowane, czy będą nagrodą dla najlepszych, czy też formą powszechną pod warunkiem przekonania do niej pracodawców. Możliwe, że w pierwszych latach będzie to wymagało specjalnych zachęt finansowych i kampanii informacyjnych.

Literatura

- Becker G. (1993). Nobel Lecture: The Economic Way of Looking Behavior. *Journal of Political Economy*, 3, 385–409.
- Bedrunka, K., Bucka, M., Grochalski, M., Koziarski, S., Kurys, B., Malik, K., Mroczek, E., Sitko, D., Ulbrich, R., Wilding, K. (2014). *Model kształcenia dualnego na Uniwersytecie Opolskim. Raport z prac zespołu ekspertów*. Opole: UO – Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości.

- Dziedziczak-Foltyn, A., Brzeziński, K. (2013). *Kształcenie zawodowe i kształcenie dualne w Polsce i województwie łódzkim. Stan obecny i perspektywy rozwoju*. Łódź: ASM Centrum Badań i Analiz Rynku.
- Graf, L. (2013), *The Hybridization of Vocational Training and Higher Education in Austria, Germany and Switzerland*. Opladen, Berlin, Toronto: BudrichUniPress Ltd.
- GUS (2016). *Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski*. Pobrane z: www.stat.gov.pl (18.05.2016).
- Kabaj, M. (2000). Efektywność kształcenia zawodowego w wybranych krajach. Przewaga systemu dualnego. W: U. Jeruszka (red.), *Efektywność kształcenia zawodowego* (s. 173–199). Warszawa: IPiSS.
- Marry, C. (1997), *Education, Vocational Training and Employment in Germany*. W: A. Jobert, C. Marry, L. Tanguy, H. Rainbird (red.), *Education and Work in Great Britain, Germany and Italy* (s. 13–29). London, New York: Routledge.
- Rollnik-Sadowska, E. (2015). Dobre praktyki w zakresie rozwiązań systemowych w kształceniu zawodowym na przykładzie niemieckiego systemu dualnego. *Polityka Społeczna*, 5–6, 28–32.
- www.studia-dualne.pl (18.04.2016).
- www.uni.opole.pl (18.04.2016).

DUAL STUDIES FROM THE PERSPECTIVE OF FUTURE TRANSITION OF THE STUDENTS AT THE ECONOMIC FACULTIES TO THE LABOR MARKET

Abstract

The aim of this paper is to present the concept of dual studies as a form combining education at tertiary level with professional experience acquisition, which prepares future graduates for fluent transition into labor market and onward efficient competing regarding the requirements declared by employers. The article provides a range of arguments confirming a hypothesis which states that numerous virtues dual studies observed abroad as well as at some Polish universities enforce introducing it also at economic faculties. The empirical part of the paper was based on the results of authors survey study conducted in years 2014–2016

at the University of Economics in Katowice. The study showed that dual studies were preferred by students to other options.

Keywords: dual studies, labor market, employers, students

JEL code: A23